

SANAT EĞİTİMİNDE PEDAGOJİK ELEŞTİRİ YÖNTEMLERİ

Dr. Necmettin KARABULUT*
Yrd. Doç. Dr. Melih KARAKUZU**
Yrd. Doç. Dr. Yavuz KONCA***

Özet

Pedagojik eleştirinin temel amacı, öğrencilerde var olan estetik algılamının körelerek yok olup gitmesine engel olarak, bunun daha da geliştirilmesini sağlamaktır. Sanat eleştirisi, sanatın içyüzünün kavranmasına, anlaşılmasına ve kültürel değerlere ışık tutarak bilgilendirmeye ve eğitmeye gayret eder. Sınıflardaki eleştiri aktiviteleri sırasında kültür ve sanat tarihindeki önemli dönemleri öğrencilerin kavramalarına yardım ederek, onların sanatın değişik ve sayısız bir şekilde etkileyici olduğunu ve değişik amaçlar için her zaman formunu değiştirdiğini bulmalarına yardımcı olmak gerekmektedir.

Sanat eleştirisi öğrencilerin görsel sanatları daha fazla beğenmelerini ve anlamalarını sağlayacaktır. Sanat eleştirisinde daha çok pratik yapmak, öğrencinin eleştirel tutumunu etkileyecek ve öğrencinin sınıf dışında da bu tutumlarını devam ettirmelerini sağlayacaktır. Böylece sanat eleştirisi disiplini öğrenciyi, sanat eserinin değerini araştırmaya ve toplumun geniş sosyal ve kültürel hedeflerini düşünmeye yönlendirecektir.

Çocuklar eleştiriye görsel ve kelimesel bir oyun gibi görürler. Eğer tartışmalar uzun olmazsa, büyük bir heves ve istekle bu eleştirinin içinde yer alırlar. Sonuçta sanat eleştirisinin yer aldığı derslerde sadece ünlü sanatçıların resimleri değil, her türlü eser üzerinde inceleme yapılabileceği yargısına varılmaktadır.

Anahtar Kelimeler : Sanat, Eğitim, Pedagoji, Eleştiri, Oyun, Sınıf, Çocuk, öğrenci.

* Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü.

** Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü.

*** Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü.

Pedagogical Criticism Methods in Art Education

Abstract

Main purpose of pedagogical criticism is to provide further development of criticism preventing students' perception of aesthetics from being vanished. Art criticism tries to get depth of art perceived well and to inform and educate people through shading light on cultural values. Helping students perceive prominent periods in culture and art history during classroom activities, it is necessary to guide them in becoming aware of the fact that art is variously and numerously impressive and everyone may change its form. Art criticism provides students to conceive and enjoy visual arts more and more. To practice more in art criticism affects students' critical altitude and leads them to maintain such altitude out of the classroom. Therefore, art criticism leads the student to research the value of artistic work to think of wide range of social and cultural targets of society.

Children see criticism as a visual and word game. If discussions are not so long, they will enthusiastically take part in the criticism. It can be criticized in the classes.

Key Words: Art, Education, Pedagogy, Criticism, Game, Classroom, Child, Student.

1. Giriş

Sanat eğitimcilerinin, sanat eserlerinin yanında, sanatın tüm uygulama alanı ve uygulayıcıları ile ilgili olarak tüm özelliklerini bilmek veya ulaşmak zorunluluğu bilincinde olmaları gerektiği düşünülmektedir. Bu eleştiri yöntemi kapsamında sanat eğitimcilerine büyük görevler düştüğü söylenebilir. Dolayısıyla pedagojik eleştiri alanının genişliği yüzünden sanat eğitimcilerinin harcaması gerekli olan çabalar da bu oranda artacaktır. Buna paralel olarak sanat eğitimi alan öğrencinin de yapılan çalışmalarda hangi yönlerde geliştirileceği, öğretim aşamasında bir eleştirmen olarak öğretmene birçok görevler düşmektedir denilebilir. Sanat eğitimcisinin, yani öğretmenin kişisel sanat anlayışının öğrencilere yansıtılmasının da, aşırı yönlendirme tehlikesi taşıdığı bilinmektedir.

Öğretmenin sanatsal yaklaşımı, öğrenciyi sanat eleştirisi konusunda gayretli bir kişi yapabileceği gibi, ömür boyu sürecek bir ilgisizliği de sürükleyebilir. Pedagojik eleştirinin temel amacı, öğrencilerde var olan estetik algılamının körelerek yok olup gitmesine engel olarak, bunun daha da geliştirilmesini sağlamaktır.

2. Sanat Eğitiminde Pedagojik Eleştiri Evreleri

Sanat eleştirisini disiplininin sanat eğitimindeki yeri ve önemi yıllar geğtikçe daha da artmaktadır. Bu gelişimi incelemek sanat eğitimindeki ve sanat eleştirisindeki yeni oluşumların araştırılmasıyla gerçektelecektir. Bu yolla sanat eleştirisini disiplinini eğitimde nasıl kullanılacağı, eleştirinin hangi yöntemlere göre çocuklara öğretildiği incelenmiş, sanat eğitimcilerinin ilgili konudaki görüşleri araştırılmıştır.

Bu incelemeler, ilköğretim birinci basamak çağındaki öğrencilere, sanat eleştirisini disiplininin yer aldığı görsel sanatlar dersleri temel alınmıştır. Sanat eğitimi tarihinde çocuk-merkezli sanat eğitimi hareketlerinin önemli bir yer tuttuğu gözlenmektedir. Bu hareketin sonuçları 1960'lı yıllarda görülmeye başlamış ve konu-merkezli yaklaşıma temel oluşturmuştur. Bu yıllardaki en büyük çalışma estetik eğitimi üzerinde temel oluşturmuştur. Bu çalışmaların yapılması, sanat eleştirisini yaklaşımına büyük katkıda bulunmuş ve konu merkezli müfredatların estetik içeriği daha belirgin hale gelmeye başlamıştır.

Feldman (1968)'a göre

“Sanat eğitimcisi, öğrencilere bilgi aktarması yaparken betimler, analiz eder, yorumlar ve sanat eserinin değerini belirtir. Bu nedenle sanat eleştirisini, uygulamalı çalışmalar, estetik ve sanat tarihi sırasınında kullanılmalıdır.”

Yine Feldman (1968), öğretmenlerin eleştirinin sadece dergilerde yazı yazan eleştirmenler tarafından yapıldığını düşündüklerinden, sınıfta eleştiri olarak düşünülmesi gereken konuşmaların olduğunun farkına varmadıklarını belirtir.

“Aslında sanat eğitimindeki uygulamalı çalışmalarda, estetik ve sanat tarihi disiplinlerinin kullanıldığı derslerde buna benzer konuşmalar geçmektedir. Bu değerlendirmeler ve konuşmalar sınıf içerisinde eleştirinin başladığının bir belirtisidir. Burada betimleme ve çözümlenme evresinde eser hakkındaki açıklamalar otomatik olarak kendini belli etmektedir. Betimleme ve çözümlenme evresini birleştirerek bir anlam veren yorumlama evresi, hipotezi ve yargı evresini oluşturmanın yolu yorumlamadan geçmektedir” (Gökay, 1998:55).

Feldman (1970), “sanat eleştirisini davranışının belli bir sistem içerisinde ele alındığı zaman öğretilenilebileceğine” inanmaktadır. Bu sistem betimleme (tanımlama), çözümlenme (analiz), yorum ve yargı (karar) evrelerini içermekte ve estetik tarihindeki konularla ortaklık göstermektedir. Betimleme evresi sanat eserinde ne görülyorsa bunun listesini çıkarmakla başlamalıdır. Burada seçilecek kelimelerin tam ve tarafsız olması amaçlanır. Aynı zamanda sanatsal elemanlara ve artistik

teknığe dikkat çekilerek sanat eserinin anlam ve değeri konusunda hiçbir ifade yer almaz. Bu evrede sadece bilgi temeli oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bu evre, tıpkı Panofsky'nin Ön-İkonografik betimleme aşaması ile bir benzerlik göstermektedir.

Çözümleme evresinde sanatsal elemanlar ile ilkeler arasındaki tasarım ilişkileri ele alınır. Feldman bu evredeki tartışmayı özellikle sanat eserinin yapısı ve kompozisyonu üzerinde yoğunlaştırmıştır. “Sanat eserleri hakkındaki arkeolojik, tarihsel veya edebiyatsal veriler sanat eleştirisinde etkileyici olabilmektedir, fakat o kadar da gerekli değildir” (Cromer, 1990).

Yorumlama evresi sanat eseri hakkındaki tema ve düşüncelerin belirtilmesi ve sanat eserindeki duyguların, hislerin, anlamların farkına varılmasıyla ilk iki evredeki izlenimlerin birleştirilmesidir. Bu evre, sanat eserinin diğer sanat eserinden farklılıklarını ortaya koymaktadır.

Yargı evresi ise, incelenen sanat eserinin değeri konusunda karar vermeyi kapsar ve incelenen bu eserin diğer sanat eserlerinden farklı yönlerini gösterir. Bu evrede karar vermek önemli bir problem olmaktadır. Bu nedenle sanat eleştirmenlerinin nasıl karar verdiklerini incelemek ve öğrenmek gerekmektedir.

“Bir sanat eleştirmeni, insanların dikkat etmedikleri şeyleri göreyerek, açıklayarak ve ilişkileri analiz ederek, anlamlarını yorumlamak, toplum için önemini yargılamak, bir sanat yapıtını anlamalarına yardımcı olur. Sanat eleştirmenleri çoğu kez gazeteler için çalışırlar. Sanat müzeleri ya da galerilere ilişkin son düşüncelerini aktarırlar. Film eleştirmenleri ise genellikle filmlerle ilgili eleştiriler yazarlar” (Kırıçoğlu, Stokrocki, 1997:31).

Sanat eserinin mantıklı bir şekilde gözlenmesi, eleştiri aktivitelerine katılanlara eserin değerini, eserin yapısına dayanan nedenlere bağlamalarını sağlamaktadır. Böylece bilinç ve hislerin estetik bilgiyle birleşmesiyle oluşan sezgiler, estetik anlatımda sanat eserinin nerelerde başarılı veya başarısız olduğunu belirtecektir.

“Burada estetik objenin, insanların beğenisini nasıl etkilediği üzerinde durulmaktadır. Böylece sanat izleyicileri sanat eserinde gözlenen fiziksel karakter ile estetik arasındaki farkın farkına varırlar” (Cromer, 1990).

“Edmund Feldman (1970) sanat eleştirisinin ilk evrelerini geliştirmiş ve onun öğrencisi olan Gene Mittler (1986)'da bunu “Bakmayı öğrenmek”, “Öğrenmek için bakmak” diye adlandırılan bir dizi soruyla geliştirilmiştir” (Kırıçoğlu, Stokrocki, 1997:32).

Feldman'la birlikte Broudy (1964)'de sanat eleştirisinde özellikle estetik elemanları da içeren, fenomenik amaç üzerinde durur. Broudy çok yönlü sanat eleştirisi modelinde belirli bir sıralama yapmaktan uzak durmuştur. Broudy'e göre sanat eleştirisi aktivitelerinde dikkat sanat elemanlarına, ilkelere, anlatımcı teknik özelliklere ve sanat eserinin diğer sanat eserleri ile ilişkisi üzerine yoğunlaşılmalıdır. Ayrıca Broudy sanat eseri hakkında karar verirken tarihsel durum, ressamın amacı ve uygulama ilkelerini de ele almayı önermiştir. Eleştirinin bu aşamasında sanat eserinin kalitesi hakkında hüküm verilir" (Gökay, 1998:58).

Smith (1973) ise; "sanat eleştirisini insan değerlerini geliştiren yüksek bir amaç olarak görmüş ve iki çeşit sanat eleştirisi önermiştir." Öğrenciler bu yolla algılama, sanat eserini anlama ve beğenme yeteneğine sahip olacaklardır. Bunlar araştırmacı ve tartışmalı estetik eleştirilerdir. Araştırmacı estetik eleştirinin amacı estetik deneyimi korumaktır. Estetik deneyimden sonra estetik tartışma ile iletişim sağlanarak, sanat eserinin başarısızlığı veya başarılı olduğu konusundaki fikirler ileri sürülür.

Betimleme eseri isimlendirme ve eserin kimliğinin ortaya konmasıdır. İyi bir betimleme için içerikleme destekleyen Smith, bu bilginin sanat tarihi ve estetik teorilerin bilinmesinden elde edilebileceğini savunur. Sanat elemanları arasındaki ilişkileri ele alan formal analiz, bunların kimliğinin belirlenmesini ve karakterizasyonunu içerir. Analiz ve karakterizasyon yorumlama için ön hazırlık aşamalarıdır. Yorumlamada eserin anlamı ve içeriği verilir. Smith (1973)'e göre;

"Sanat eserinin betimleme, analiz, yorumlama aşamaları değerlendirme sonucunu destekleyici ayrı işlemlere sahiptir. Bununla birlikte eleştirel inceleme estetik tartışmanın öncelikle istenen bir parçasıdır."

Mitler (1986) erken karar verme aşamasına çok fazla önem vermemektedir. İçsel ve dışsal ipuçları son sanatsal kararı destekleyecekleri için bunlara daha çok önem vermektedir. İçsel ipuçlarının araştırılması sırasında Feldman'ın eleştiri modeli sanat teorilerine uygulanarak estetik kalitesi belirlenmektedir. Betimleme aşamasında öğrenciler sanat eseri hakkında tam bir tanımlama yapmaktadır. Çözümleme aşamasında sanat elemanları organize eden sanatsal ilkeleri incelerler. Yorumlama aşamasında, sanat eserinin neyi anlatmak istediği ve eserdeki hisler, fikirler ve düşünceler belirlenerek eserle iletişim sağlanır. Yargı aşamasında ise sanat eserinin değeri konusundaki kişisel değerlendirmeler yapılır.

"Sanat konusunda bilgi tabanı oluşturularak sanat eserinin kendisinde ve çevresinde oluşan bilgi incelenebilir niteliktedir. Bu neden-

le öğretmenler öğrencilerin resmi okuyabileceğini hissedebilirler. Çünkü sanat eserindeki nitelikleri tanıyabilmek eğitilmemiş bir güçle başlar. Ancak bunun işlerlik kazanabilmesi için rehberlik edecek öğretmene ihtiyaç vardır” (Hurwitz ve Day, 1991).

Risatti (1989)’ye göre “sanat eleştirisi öğrencilerin görsel sanatları daha fazla beğenmelerini ve anlamalarını” sağlayacaktır. Sanat eleştirisinde daha çok pratik yapmak, öğrencinin eleştirel tutumunu etkileyecek ve öğrencinin sınıf dışında da bu tutumlarını devam ettirmelerini sağlayacaktır. Böylece sanat eleştirisi disiplini öğrenciyi, sanat eserinin değerini araştırmaya ve toplumun geniş sosyal ve kültürel hedeflerini düşünmeye yönlendirecektir. Çünkü doğada ve kültürel çevrede yer alan her şey sanat eleştirisi yöntemiyle incelenebilir. Sonuçta sanat eleştirisinin yer aldığı derslerde sadece ünlü sanatçıların resimleri değil, her türlü eser (heykel, mimari, el sanatları, vb.) üzerinde inceleme yapılabileceği yargısına varılmaktadır.

Risatti (1989) sanat eleştirisindeki şu temel kavramları ortaya atar: “Sanat eleştirisi, sanatın içyüzünün kavranmasına, anlaşılmasına ve kültürel değerlere ışık tutarak bilgilendirmeye ve eğitmeye gayret eder.” “Eleştirinin pratiği sanat hakkındaki yazılı ve sözlü tartışmalardan elde edilir. Bu esnada betimleme, çözümleme, yorumlama işlemleri yapılır” (Smith, 1989).

Bunların yapılmasının amacı sanatı anlamak ve bundan elde edilen beğenin artırılarak, sanatın toplumdaki yerinin araştırılmasıdır. Bu amaçlar daha da artırılabilir. Sanat eleştirisi dilin kullanılmasını, düşünce dolu yazı yazmayı, sanat hakkında konuşmayı içine alır. Böylece sanatın kültür ve toplum içindeki rolünün daha iyi anlaşılmasını, sanatı, sanatçıyı, sanat izleyicisini daha iyi anlayarak beğenimizin artmasını sağlayacaktır.

“Sanat eleştirisinde sanat eseri hakkında temel sorular sorularak sanat eserinde ne olduğu, ne anlama geldiği, değerinin ne olduğu araştırılır. Sanat eleştirisi aslında sanat tarihi, felsefe, estetik, edebiyat, kültür tarihi, antropoloji ve dilbilgisinden edinilen bilgi ve becerilerin tamamından oluşmuştur. Bir anlamda sanat eleştirisi, sanat tarihi, estetik ve sanat uygulamalı çalışmalardan çıkarılmaktadır ama sonuçta bu disiplinleri bilgilendiricidir” (Gökay, 1998:68).

Genellikle sanat eğitimi öğrencinin estetik tecrübeye geçişini sağlayarak bütün hayatı boyunca elde edeceği zevki artırır görüşü hakimdir. Sanatın amacının estetik tecrübeyi sağlamanın yanında sanat eğitiminin öğrencinin güzelliği görmesine ve anlamasına yardımcı kanısı vardır. Her ne kadar sanat eleştirisi, sanat tarihi, estetik ve uygulamalı çalışmalar gibi ilk aşamada görsel sanatlarla ilgilense

de sanatın içinde yer alan sosyal ve kültürel değerleri vurgulayarak toplumu bilgilendirmeye çalışır.

“Sınıflardaki eleştiri aktiviteleri sırasında kültür ve sanat tarihindeki önemli dönemleri öğrencilerin kavramalarına yardım ederek, onların sanatın değişik ve sayısız bir şekilde etkileyici olduğunu ve değişik amaçlar için her zaman formunu değiştirdiğini bulmalarına yardımcı olmak gerekmektedir” (Linderman, 1990).

“Çocuklar eleştiriye görsel ve kelimesel bir oyun gibi görürler. Eğer tartışmalar uzun olmazsa, büyük bir heves ve istekle bu eleştirinin içinde yer alırlar. Sanat eserleri çarpıcı renklerden, ilginç konu malzemesinden ve açık kompozisyonel yapılardan dikkatli olarak seçilmezse bu tartışmalarda pozitif karşılık alınabilir (Hurwitz ve Day, 1991).

Feldman (1968)'nin betimleme, çözümlene, yorumlama ve yargı olarak bilinen, araştırmacı sanat eleştirisi düşünce sistemiyle öğretmenin, öğrenciye daha fazla yararlı olacağı kanısı yaygınlaşmaktadır. Bu dört evreyi, bir başka yazar Kırıçoğlu (2002:132), şu şekilde belirtmektedir:

“Sanat yapıtı incelemede izlenecek yol:

Genelde kabul görmüş sanat eleştirisi yöntemleri dört bölümden oluşur:

Bunlar:

- 1.Betimleme*
- 2.Çözümlene*
- 3.Yorum*
- 4.Yargıdır.*

Kimi eleştirmenler bu sıralamayı şöyle yaparlar:

- 1.Duyusal*
- 2.Biçimsel*
- 3.Tematik*
- 4.Teknik” (Kırıçoğlu, 2002:132).*

Her iki yöntem karşılaştırıldığında, bölümler içinde yer alan çok fazla değişikliğin olmadığı anlaşılır. Eleştirmenler bu bölümleri birbiri ardına sıralayarak yapıt eleştirmezler. Çoğu kez kendi özel sıralamalarını uygulayarak sonuca varırlar. Ama, sıralama ayrı olsa bile, eleştiride değinilmesi gereken dört bölümün içeriklerinin pek değıştiği söylenemez.

Bu dört evre sırayla ele alınabileceği gibi birlikte de ele alınabilir. Fakat eleştirel aktivitelere yeni başlayanlar için basitten karmaşığa doğru sırayla ele alınması daha yararlı olacağı düşünülmektedir. Çünkü sanat eleştirisi aktiviteleri bir soruşturma sürecidir. Bu evreler eser hakkında şu dört temel soruyla ilgilidir.

- 1.Neler görüyorsunuz? (betimleme)
- 2.Sanatsal elemanlar birlikte nasıl düzenlenmiş? (çözümleme)
- 3.Sanatçı bize ne söylemek istiyor? (yorumlama)
- 4.Eser hakkında ne düşünüyorsunuz?, neden? (yargı)

Öğrencilerin bu sıralamayı önceleri sırayla kullanmaları istenebilir ama daha sonraları, öğrencilerin birikimleri arttıkça bu sıralama değiştirilebilir. İlk evrelerde, betimleme ve çözümleme evresinde başarılı olan öğrencilerin, sanatsal dilin gelişimiyle birlikte yorum ve yargı evrelerinde de tartışmaları ileri evrelere götürmelerine izin verilebilir. Batılı ülkelerde ilköğretim seviyesinde eleştirinin öğretimi ile ilgili olarak birçok görüş sözkonusudur. Bunlardan birincisi, öğrencilerin sanat eleştirisi kapasitelerinin gelişimin kendiliğinden, çocukların kendilerini özgür bir biçimde ifade etmelerini sağlayarak, sadece onların üzerinde koruyuculuk görevini sürdürmeleri yönündedir. Bir diğer görüş ise, eleştirel davranışın, derslerde, sanat çalışmaları esnasında geliştirilerek kazandırılabileceğini savunur. Bir diğer görüş ise, eleştirel aktiviteler için uygun zamanın uygulamalı çalışmaların yapıldığı dersler olduğu görüşünü öne sürmektedir.

Bu görüşlere temel olan nokta ise, öğrencilerin eleştiri eylemlerinin farkına varabilmeleridir. Bu çalışmalar sonucunda öğrencilerin görsel algılarının gelişmesi ve karşılaştıkları herhangi bir eser karşısında öğrendiklerini daha bilinçli bir biçimde uygulamaları beklenebilir. Sonuç olarak, öğrencilerin ilk evrelerde daha basit eserler üzerinde uygulamalar yaparken, üst sınıflarda söz dağarcığının artmasına paralel olarak eleştirideki başarıları artabilecektir.

Çizelge 1. ABD’deki eski ve yeni uygulamalarıyla sanat eleştirisi yöntemleri (Hurwitz ve Day, 1991).

ESKİ	YENİ
Sanat eserine verilen ilk tepkinin ötesine çok az geçilir.	Sanat eserin incelenmesi tamamlanana kadar verilecek yargı bekletilir.
Yol gösterici bilgiler öğretmen tarafından aktarılır, öğretmen merkezlidir.	Yol gösterici bilgiler, sanatsal kelimelerle kavramayı artırıcı araştırmalara, atölye çalışmalarına veya bunların birleştirilmesine bağlı olabilir.
Öncelikle röprodüksiyonlara dayalıdır.	Daha geniş alandaki bilgi aktarıcı, yol gösterici medya kullanılır. Slaytlar, filmler, kitaplar, röprodüksiyonlar, en önemlisi orijinal sanat eserleri, müze ve galeri ziyareti, yerel sanatçıları ziyaret gibi.
Tartışma temeli olarak edebi ve duygusal kelimeler kullanılır. Biçimsel değerlendirme için yukarıda belirtilen elemanlara güzellik ve güdüleme için konsantre olur.	Sanat eserin biçimsel değerlendirilmesine dayalı bir tartışma içerir.
Kadın ressamların, farklı kültürdeki ressamların eserleri dikkate alınmaz.	Geçmişe ait referanslar kullanılır ve her kültürün sanatsal çalışmalarına saygı gösterilir.
Ressamın hayatına ait anlatımlarla çok zaman kaybedilir.	Ressamın hayat hikâyesine ayrılan süre kısaltılmış ve eser üzerinde yoğunlaşma sağlanmıştır.
Sadece büyük, tanınmış eserler incelenir, diğerleri inceleme dışında tutulur.	Sanat eseri konusunda daha geniş bir görüşü benimseyerek el sanatlarını da içine alır (gösteriler, medya, endüstriyel sanatlar, çizgi filmler, güzel sanatlar).

Çizelge 1’de görüldüğü gibi, eleştirilerde ve uygulanan aktivitelerde uygulamalarını öğretim işlevi açısından fazla önemi yoktu. Bu eleştiri aktiviteleri sırasında sorulan sorular incelenen resim hakkında bile olsa öğrenciye hiç bir davranış kazandırmıyordu (Hurwitz ve Day, 1991). Bu konuya açıklık getirmek amacıyla Çizelge 1’de eleştirel becerilerin beğeniyi geliştirmesinde kullanılan eski ve yeni

uygulamalar incelenmiş ve bunlara ait karşılaştırmaların sanat eleştirisi disiplininin yer aldığı derslerde verilmesinin yararlı olacağı düşünülmüştür.

Betimleme (tanımlama) ve çözümlenme aşamalarında ileri aşamalar için gerekli olan ipuçlarının ve bilgilerin toplanması sözkonusudur. Yorum aşamasında sanatçının eserinde ne söylemek istediği tahmin edilmeye çalışılır. En son olarak da, yargı aşamasında, sanat eserinin sanatsal başarı hakkında, hem kişisel, hem de nesnel kararlara ulaşılır.

2.1. Betimleme (Tanımlama) Bu evre ile ilgili olarak Kırıçoğlu şu açıklamaları yapmaktadır:

“Betimlemede ilk koşul, yapıta uzun süre ve dikkatli bakmaktır. Yapıt daha önce görülmüş olsa bile bu bakış ilk kez görüyormuşçasına dikkatli olmalıdır. Daha sonra öğrenci “Ne görüyorsun, anlatır mısın?”, “Yapıt hakkında genel izlenim nedir? sorularına yanıtlar verme yönünde uyarılır. Öğrenciler önce yapıtı betimlerler. Bu yapıtta ilk göze çarpan ev, ağaç, kuş, insan ya da soyut biçimlerdir. Bunların sayıları, duruş ve oturuşları, giyimleri vs. bu tür konu açıklaması içinde yer alır.

Daha sonra yapıtın tasarım elemanlarının betimlenmesine sıra gelir. Burada sanatın kendine özgü diline gerek vardır. Renk, çizgi, doku, form gibi elemanların resimdeki dağılımları yoğunluk dereceleri ve özellikleri bu dille açıklanır. Sanatın özel dilinin yanında kimi betimleme sözcükleri sıfat olarak kullanılır. Bunlar, akıcı, kitlesel, ince, zengin, zarif, coşkun, engin, hareketli... gibi sözcüklerdir. Bu sıfatlarla birlikte yapıtın gerçekleri yanında niteliksel durumlarına da girilir. Örneğin, “insanlar rahat, sakin ama uyanık görülmektedirler gibi” (Kırıçoğlu, 2002:133).

Betimleme evresine geçmeden önce öğrencilere sanat tarihi soruları yönelmek eleştirisi aktiviteleri sırasında daha olumlu sonuçlar vermektedir. Bu evre sanat eserini meydana getiren sanatsal elemanlarla ilgilidir.

Bu elemanları tanımak, çalışmayı anlamada ilk adımdır. Sanat eserinde öğretilmek istenen sanat elemanlarına yönelik sorular sorularak, öğrencilerin bunları görmeleri sağlanabilir. Ayrıca öğrencilere resimde ne gördükleri sorulabilir “bu neyin resmidir?” gibi. Ancak soyut sanat eserlerini incelerken bu soru uygun olmayabilir. Bunun yerine sanatsal elemanlarla ilgili sorular sorulur. Betimleme evresinde dilin doğru ve hassas kullanılması için çaba sarf edilmelidir. Çünkü bu evre-

de kişisel abartılı tanımlamalar değil, herkesin objektif, tartışmasızca anlaştığı tanımlamalar kullanılmalıdır.

Bunun yanı sıra Boydaş (2002:9), şu görüşlere yer vermektedir:

“Eleştirinin bu ilk basamağında eserde gördüğümüz bilgi objelerinin dikkatlice listesini (envanterini) çıkarırız. Bu basamağın amacı, bizi acele etmekten uzaklaştırır, (yavaşlatır). Hızı yavaşlatmanın amacı, bilgi objelerinin, ayrıntının tamamına nüfuz etmektir. Bu önlem, bütün ayrıntıları dikkate almadan, acele yargıda bulunmamıza yardım eder. Çünkü acele yargıda bulunmaya meyilliyiz. Her tanımlama eser hakkında bilgi gerektirir. Eserin türü, boyutları, kimlik bilgileri gibi... Bu bilgiler resim altı bilgilerinde zaten verilmiştir. Bu bilgiler eserin hayalinizden tasavvuruna yardım eder. Tanımlama aşamasında nesnel olmalısınız. Tahminlerinizi yorumlama aşamasına saklayınız.”

Bu birinci evrede sorulabilecek sözlü ve yazılı sorular şu şekilde olabileceği kabul edilmektedir:

1. Eserin teması, konusu nedir? Resimde neler oluyor?
2. Bu çalışma hangi sanat formundadır? (resim, heykel, özgün baskı, seramik, fotoğraf veya mimari bir form mudur?)
3. Bu eserde kullanılan malzeme nelerdir? (boya, taş, ağaç, kurşun kalem, alçı, vb.).
4. Eserde kullanılan malzemeler, sanatçının görüşlerini, duyguları aktarmada ne gibi rol oynamaktadır?
5. Eserde değişik malzemeler kullanılırsa, sanatçının fikirlerinde değişimler olur mu?
6. Sanat eserinde neler görüyorsunuz?
7. Hangi çizgiler sanat eserinde etkin görünüyor? (düz, eğri, diğerleri...)
8. Sanat eserinin dokusunu bulunuz.
9. Sanat eserinde hangi renkleri görüyorsunuz?
10. Hangi şekiller sanat eserinde etkin görünüyor?

2.2. Çözümleme (Analiz) Evresi (Biçimsel, formal boyut): Eleştirinin bu evresi aslında algılamanın temelidir denilebilir. Betimleme evresi ile ilgili olarak Kırıçoğlu (2002:133) şunları söylemektedir:

“Çözümleme betimlemenin bir devamı gibi eleştiride yer alır. Burada renk, çizgi, form, doku... gibi biçimsel elemanların birbirleriyle

ilişkisi gözlemlenir. Bu elemanların hangi estetik ilkelere göre düzenlenmiş oldukları araştırılır. Bu konuda görüş bildirilir. Bunlar: tekrarlar ve ritm, denge, hareketin yönü, çeşitlilik ve renk uyumu... vb. gibi durumlarla ilgili görüşlerdir.”

Yine bu konuda Boydaş (2002:10), şu görüşlere yer vermektedir:

“İkinci aşamada da eserle ilgili verileri toplamaya devam ederiz. Bununla beraber, sanat eleman ve ilkelerine dikkat ederiz. Bu aşamada eserin nasıl düzenlendiğini keşfederiz. Sanatçının, mesajını ve fikirlerini burada yaratır, saklar ve bu arka yapıyı sanat eleman ve ilkelerini kullanarak yaratır. Sanatçı, biçim, renk, doku, leke, espas, vb. elemanları ritm, hareket, denge, oran, orantı, değişiklik, vurgu ve birlik gibi ilkelere göre kullanır.”

Stokrocki ve Kırışoğlu (1997:33) ise: “Çözümleme: Sanat yapıtı nasıl yapılmıştır? Sanatçılar bir sanat yapıtını daha ilgi çekici bir hale sokmak için, çizgileri, renkleri ve örüntüleri tekrarlar; bunlar arasında ilişkiler kurarlar. Buna kompozisyon (düzenleme) denir.”

“Betimleme evresi daha ileriye alarak, öğrencilerin sanat eserinin yapısını ve kompozisyon düzenini analiz etmelerini sağlar. Bu evrede sanatın ilkeleri ön planda tutularak çocukların bunları bulmaları ve kavramaları sağlanır” (Hurwitz ve Day, 1991).

Betimlemede öğrenciler, sanatsal ilkeleri tanımlayıp, sanat eserinin formunu tartışabilir veya hepsini birden değerlendirebilirler. Bu durum öğretmenin, öğrencilerin tasarım dilini konuşup, konuşmadıklarını fark ettiği evredir. Sanat eseri üzerinde yapılan tartışma, betimleme ve çözümleme evresinde başlamaktadır. Burada öğrencilerin resme tamamen konsantre olmaları sağlanır. Bu evrelerde öğrencilerin öne aldıkları yorum ve kararlarını belirli bir süre için uzak tutmaları istenir. Sanat eserini analiz etmeyi öğrenmek demek biçimler, formlar, çizgiler, dokular ve renkler arasındaki görsel ilişkiyi görme yeteneğini artırmak demektir.

Dolayısıyla: soyut sanat eserlerini eleştirmede, çözümleme evresi daha önemli bir hale gelmektedir. Bu evredeki sözlü yazılı sorular hakkında genel kanı aşağıdakiler gibi olduğu düşünülmektedir:

1. Eserin ortaya çıkış sürecinde, sanatçının eser üzerinde kişisel üslubunun etkisi olmuş mudur? (Bunlar, teknik açıdan olabilir, örneğin fırçayı kullanma yöntemi olarak, vb.).

2. Sanatçının çalışmasını sanatçıyla aynı dönemde yaşayan diğer sanatçılarla karşılaştırın. Sanatçının eseri tek ve kişisel mi, yoksa diğer sanatçıların etkisinde mi kalmış?

3. Sanatçının bu eserini, diğer eserleriyle karşılaştırın. Bu eser, sanatçının bir dizi eserleriyle örtüşüyor mu? Yoksa yeni bir yaklaşımın sonucu mudur?

4. Şekiller nasıl düzenlenmiş? Simetrik, üçgen, dikey, dairesel, kesişen şekiller olarak inceleyin. Saydam kağıt kullanarak resimdeki ana yön akışını bulun.

5. Çizgiye, renge, biçime, dokuya, mekâna dikkat ediniz, bunlar nasıl dengelenmiş, ritmleşmiş, armoni oluşturmuş, birliktelik sağlanmış, oranlanmış, tekrarlanmış, kontrastlık durumuna, benzerliklere ve bunların önemine dikkat ediniz.

6. Sanat eserinde gözünüze takılan ilk şey nedir? Neden öyle görüyorsunuz?

7. Renkler nasıl düzenlenmiş, sıcak, soğuk renklerden hangisi daha baskın görünüyor?

8. Sanatçı sanat eserinde dengeyi nasıl oluşturmuş olabilir?

9. Fırça darbeleri nasıl kullanılmış? (geniş veya dar pasajlar)

10. Renklerin gözünüzün algısı üzerinde nasıl hareket hissi veriyor?

11. Bu eserde yüzeyin büyük çoğunluğunu kaplayan plastik öge sizce nedir, neden?

12. Sanatçı mekânı nasıl oluşturmuş, renkle mi, biçimle mi?

13. Açık-koyu değerler nasıldır? Gölgeleme yok, hafif gölgeleme, koyu ve açık renk değerleri ile derinliğin sağlanması, fazla zıtlık gibi değerleri ile derinliğin sağlanması, fazla zıtlık gibi değerler açısından inceleyin.

14. Yapıt bir yontu ise, hafif yoksa ağır bir görünümü mü var? Boş alanları var mı? İç bükey ya da dış bükey yüzeyleri var mı? Ya da her ikisi de var mı?

Burada özellikle dikkat edilmesi gereken husus: sorulan soruların gelişi güzel seçilmemesi, incelenen eserin, seçilme amacına uygun kimi anahtar sözcüklerin açıklanmasına yönelik sorular olması gerektiğidir.

Kırıoğlu bu konuda da şunları açıklamaktadır:

“Bu aşamada izlenecek en sağlıklı yol, öğrencinin dikkatini yapıtta başat olan değerlerin bütününe çekmektir. Sanatsal değerlerin öğrenilmesi her ne kadar ussal bir çaba gerektirse de bunun sezgisel ve pratik bir yöntemle de yapmayı, gerekiyorsa kopya yoluyla etüdler yapmayı içerir. Bu konuda kıyaslamalar, kimi sanatçıların benzer sorunlara farklı yaklaşımları incelemek için yapılır. Kıyaslama için seçi-

len örnekler aynı çağa ait sanatçıların yapıtları olabileceği gibi ayrı çağlara ait de olabilir.

Çözümlemede de, betimlemede olduğu gibi eleştirinin kendine özgü dili kullanılır. Örneğin: “yapıtın genel havası ağır bir keder ifade ediyor” gibi sıfatlar kullanılabilir.

Betimleme ve çözümleme sanat yapıtı incelemede yaratıcı bir etkinliktir. Derinlerdeki, oldukça kapalı ilişkileri, değerleri bulup çıkarmayı gerektirir”

2.3. Yorumlama (Sanatçı Ne Söylüyor?): Bu evre öğrencinin yeteneğini geliştirmesi gereken öğeleri içermektedir. Betimleme ve çözümleme eseri inceleyen yorumla götüreceği kabul edilmektedir. Yorum evresi belkide eleştiri basamaklarının en önemli olarak görülebilir. Eserin konusu ve biçimsel değerlerin çözümlenmesi son yargıya giden yolu açar. Burada önemli olan elde edilen bilgilerin temelde ana duygunun ve iletinin açıklanmasını kolaylaştırıcı bir işlevi taşımasıdır.

Yine bu konuyla ilgili olarak Boydaş (2002:11) şu görüşlere yer vermektedir:

“Bu aşamada sanatçı bize, ne söylemek istiyor? Sorusunu cevaplamaya çalışırız. Yorum aşamasında eserin anlamını ya da psikolojik ortamını (mood) izah etmeye ya da söylemeye çalışırız. Ancak bu aşamada tahminde bulunabiliriz.

Yorum eleştirisi işleminin en zor basamağıdır. Ayrıca en yaratıcı ve en zevkli basamaktır (tatmin edici). Zekânızı, hayal gücünüzü ve cesaretinizi kullanmalısınız. Başkasından farklı bir yorum yapmaktan korkmamalısınız (life enhancing). Her şeyden evvel başkasından farklısınız. Sizin yorumunuzu kendi hayat deneyimlerinize dayanacaktır ve farklı olacaktır. Yorumunuz, daha önceki iki basamakta topladığınız gerçeklere ve ipuçlarına dayanmalıdır. Yorumunuz duygularınıza, fakat duygularınızda eserde bulduğumuz ipuçlarından hareket etmelidir” (2002:11-12).

Bu işlem yapılırken öğrenciye sanatçının amacının ne olduğu ve neyi yansıtmak istediği buldurmaya çalışılır. Ayrıca öğrencilerin eserin ayırt edici yapısıyla, bunu sanatçının nasıl kullandığı arasındaki ilişkiyi kurmaları istenir. Bu noktada öğrenciler sanatçının belirli bir amaca ulaşmak için kullandığı kompozisyon ele-

manlarının farkına varmaya başlar. Örneğin: Van Gogh duygularını nasıl kullanmıştır? gibi sorular, yorum evresini karakterize eder. Bu evrede öğrencilen eser hakkında kendi yorumlarını yapacakları için sorulan açık uçlu soruların, doğru ve yanlış bir cevabı olmayacaktır.

Yine yorum basamağı ile ilgili olarak Kırıçoğlu (2002:134-135), şu açıklamaları getirmektedir:

“İlk basamaklardaki eleştiride yorum çok yalın olabilir. Örneğin: “Sanırım düzgün, yumuşak formlar, parlak renkler, yüzlerdeki anlam nedeniyle resimdeki insanlar zarif, mutlu ve önemli görünmektedirler” gibi. Daha ileriki yıllarda yorum daha gelişmiş, daha arı ve daha öznel olur.

Yorumlar, derinlikli, ilginç, bilgilendirici, mantıklı ve elbette yerinde olmalıdır. Sanatçının anlatmak istedikleri, iletisi yorum içinde yer alır. Buna yapıtın içeriğı de denir. Yapıtın içeriğinin algılanması ussal, duygusal bir çaba gerektirir. Eğer bu yorum başarı ile biterse sonuç çok sevindirici olur. Kagan bu sevinç için, “Bir yapıtın anlamının bir bilinmeyi çözenin, yapıtın bilgice ve değerce belirlenmiş olan yönünün sanki yeniden yaratılmasının sevincidir” der (Kagan, 1982).

Yorum basamağında aşağıdaki soru örnekleri uygulanabilir:

1. Sanat eseri sizde hangi duyguları uyandırıyor, neden?
2. Sanat eserindeki ana fikir nedir?
3. Sanatçı eseri ile nasıl bir iletişim içerisindedir?
4. Sanat eseri karşısında kendinizi mutlu, üzüntülü ya da başka etki altında mı hissediyorsunuz?
5. Bu şekilde hissetmenizin nedeni nedir, renkler mi, formlar mı, dokular mı?
6. Eser yeni bir gelenek veya kültürle sizi karşılaştırıyor mu?
7. Sanatçı yer, zaman, inanış, kültürel ve sosyal farklılıklar hususunda neler söylüyor, size nasıl bir mesaj ulaştırıyor?
8. Sanatçı eserinde bir öykü veya mitolojik bir konuyu dramatize ederek mi anlatmış, nereden anlıyoruz?
9. Sanatçı eserinde, sizce hangi formları ve görüşleri abartmış?
10. Sanatçı eserine, neden bazı şeyleri çizerken, bazılarını almamış?
11. Bu sanat eserinin toplumda nasıl bir fonksiyonu vardır?
12. Farklı sanat izleyicileri, bu eseri nasıl yorumlar?

13. Resimdeki insanların yaşadıklarını düşündüğünüzde, onlar ne yapıyorlar, ne söylüyorlar, kıyafetleri ve benzeri özellikler size ipucu veriyor mu?

14. Sanat eserinin adı çalışmayı anlatıyor mu, siz çalışmanın içeriğine göre kendiniz bir isim verdiniz mi?

15. Sanat eserini bir hareketle, kokuyla, tadla veya dokunmayla ifade etmek isteseydiniz, o ne olurdu?

16. Dokunduğunuz zaman eserin yüzeyinden neye benzer bir his alırdınız?

17. Sanat eserine bir şiir yazınız, bir müziksel ses, ritm veya hareket bulunuz.

18. Sanat eserinden yola çıkarak, sanatçının neleri sevdiğini düşünüyorsunuz?

19. Sanat eseri hakkında bir oyun veya skeç oluşturunuz.

20. Sanat eseri hakkında bir rüya görseydiniz, neye benzerdi?

21. Eğer siz bir sanat tarihçisi veya eleştirmeni olsaydınız, sanatçı ve eseri hakkında ne söyler, ne yazardınız?

22. Sanat eserinin evrensel bir mesajı var mı?

23. Sanat eseri, ne gibi bir ses veriyor?

24. Sanat eseri, ne gibi bir tad veriyor?

25. Sanat eseri nasıl kokuyor?

26. Bu esere bir süre sonra tekrar baktığınızda duygularınız üzerinde farklılaşmalar oluyor mu?

27. Sanat eserinde hangi simgeleri görüyorsunuz? (Örneğin arslanın gücü simgelemesi gibi).

28. Bu çalışmaya bir başlık bulunuz. Başlığı, konuyu, ne yaptıklarını ve yaptığınız sıfat ve zamirleri düşünerek bulunuz.

2.4. Yargı (Bu eser başarılı bir eser midir?): Sanat eserlerini eleştirme eylemleri, genellikle incelenen eserle ilgili olarak verilen bir yargı (hüküm) ile sona erer. Bu evrede öğrenciler, genellikle tartışmaya yönlendirilmez. Çünkü eser hakkında karar vermek, bir uzmanlık işi olduğu için çocuklarla aşırı tartışmalara girmemek gerekir. Burada sanat eseri hakkında verilen yargıyla, tercih arasındaki farklılığı belirlemek yararlı olabilir.

“Her insanın tercihi farklı olmaktadır. İnsanların hoşlanıp hoşlanmadıkları, bir işe yaramaz dedikleri veya beğendikleri eserlere karşı yaklaşımları psikolojiktir ve daha çok tartışmayı gerektirir. Bu-

nun yanında yargı (karar verme) muhakemeye ve ikna edişeye bağlıdır. Örneğin; bazı insanlar sevmedikleri bir şeyin iyi yönleri belirtilip, diğerinin yüksek olduğu söylendiği zaman kanıtları ikna olurlar ama hâlâ onu sevmeyebilirler. Tercih ve yargı arasındaki fark kapalı ve açık fikirlilik arasındaki fark gibidir” (Gökay, 1998:79).

Bu basamakla ilgili olarak Boydaş (2002:12), şunları söylemektedir:

“Bu aşamada eserin başarılı olup olmadığına karar vereceksiniz. Yargıda eserin artistik değerine karar verirsiniz. Burada artık kişisel fikirlerinizi kullanabilirsiniz. Neyi sevip, neyi sevmediğinizi size artık kimse söyleyemez. Siz kendiniz karar vermelisiniz. Doğru bir yargıda bulunmak için samimi ve dürüst olmalısınız.”

Sanat eseri karşısında, bir kimsenin yargısı subjektif ise, yani “bu bir sanat eseridir veya değildir” şeklindeki değerlendirmede, o kişiden bir gerekçe istenir. Eğer yeterli ve açık gerekçeler ortaya konmaz ise, konu tartışmaya açık hale gelecektir. Bu şekilde, eleştiri aktivitelerinin bir avantajı da öğrencileri kapalı fikirlilikten, açık fikirliliğe, bir anlık tercihlerden, ikna edici hükümlere yönlendirmek olmaktadır. Bu nedenle öğrencilerle yapılan eleştiri çalışmalarında bunların belirtilmesi ve buna göre sorular yöneltilmesi yararlı olacaktır. Bununla birlikte sanat hakkında daha çok şey öğrendikçe, ondan alınan hazzın değiştiği, geliştiği ve kabul edilen sanat eserlerinin sayısının arttığı görülür.

Yargı basamağı ile ilgili olarak Kırıçoğlu, şunları söylemektedir:

“Burada yapıtın genel değerlendirilmesi yapılır. Değerlendirmede önemli olan “hoşlanmanın” ya da “hoşlanmamanın” ötesinde öğrencinin yargılarının yer almasıdır. Eleştiri bu aşamada yapıtların yer aldığı kimi kategorilere göre yapılır. Burada kimi yansıtmacı, kimi biçimci, kimi dışavurumcu ve kimi de duygusal boyuttaki yapıtlara özel ölçütlerle yaklaşmak gerekir. Öğretmen öğrencisine yapıtın hangi tür ölçütle değerlendirilmesi gerektiğini öğretir. Öğrenci yapıt incelemesinin başından beri eğer doğru yönlendirilirse, sonuçta uygun eleştiri kuramını bulup değerlendirmeye ulaşabilir.

Sonuç olarak; öğrenciler bu öğrendikleri yapıt inceleme yöntemini hem kendi yapıtlarında, hem arkadaşlarının yapıtlarına uygulayabilirler. Sözel eleştirileri yazıya dökmek, sanat yapıt incelemesinin bir başka boyutunu oluşturur. Böylece öğrenci eleştirel yeteneğini yazıya dökerek çalışmanın gereğini yerine getirmiş olur” (Kırıçoğlu, 2002:135).

Bu evrede, yani yorumlama basamağında, sorulacak olan sorular şu şekilde açıklanabilir:

1. Bu sanat eseri konusunda ne düşünüyorsunuz?
2. Sizce iyi sanat nedir, neyin iyi olduğu konusunda kimler karar verir?
3. Sanatçı ünlü olunca, eseri daha mı güzel olur, ne düşünüyorsunuz?
4. Bu sanat eseriyle bilginiz arttı mı, (gelişti mi?)
5. Bu eser ne kadar eskidir?
6. Bu eserin sizce değeri ne kadardır?
7. Bu sanat eserine bakınca yabancılık hissediyor musunuz?
8. Bu sanat eserini sevdiniz mi, bu eseri nasıl değerlendirir ve ona nasıl bir değer biçersiniz?
9. Bu sanat eserine bakınca yabancılık hissediyor musunuz?
10. Bu esere sahip olmak bir durum simgesi veya üst düzey göstergesi midir?

Öğrencilere bu evrede sanat eserinin subjektif kararların ötesinde, objektif hükümlere bağlantılı olarak, eserin özellikleri hissettirilir. Yine öğrencilere bu eserin hangi sanat kuramlarıyla örtüştüğünün de belirtilmesi istenir. Bu kuramlar, zaten estetik derslerinde öğrencilere verilebilecektir. Bu kuramlara daha önce değinildiği için burada da çok kısa olarak belirtilmesi uygun görülmüştür.

Bu kuramlar nesnelere veya olayların neden sanat olarak kabul edildiğini açıklamaya çalışır (Katz, 1995).

“Sanat kuramları sadece bütün sanat yapıtlarınca paylaşılan özellikleri belirleyen önerilerden oluşur. Pek çok sanat kuramı olmakla beraber, burada okullarda yaygın olarak kullanılanlar sunulmuş ve uygulanmıştır”

- *Taklitçi ya da Yansıtmacı Kuram: Sanatçı ana temayı doğru ve kesin bir biçimde tanımlamaya çalışır. Olay ve nesnelere.*
- *Biçimci Kuram: Sanat alışılmışın ve görülenin dışında sanat formları (çizgiler, şekiller, renkler, uyma kullanılır).*
- *Dışavurumcu Kuram: Sanatçı ruh durumu ya da simgeleri vurgular (Langer, 1970) (Langer sanatın insan duygularının nesnelleştirilmesi olduğunu söyler).*
- *İşlevsellik: Sanatçı yapıtının, dinsel ya da bir ilkeyi yayma (propaganda) açısından yararlı bulunduğu durumları açıklamayı amaçlar (Stokrocki ve Kırıçoğlu, 1997:34-35).*

Sanat eserlerindeki farklı estetik nitelikleri bulabilmek için kullanılan sanat eleştirisi işlemlerini ve estetik yargı kuramlarını Mittler (1986) bir araya toplanmış ve aşağıdaki çizelgeyi (Çizelge 2.) oluşturmuştur.

Çizelge 2. Sanat Eleştirisi İşlemleri (Mittler, 1986)

Sanat Eleştirisi İşlemleri (nasıl bakılır)	Estetik Nitelikler (neye bakılır)	Sanat Kuramları
1. Betimleme	Gerçekçi nitelikler (kaliteler) (ve/veya) Görsel nitelikler (kaliteler) (sanat elemanları)	Yansıtmacı sanat kuramı Biçimci sanat kuramı
2. Çözümleme (analiz)	Görsel nitelikler (kaliteler) (sanat ilkeleri)	Biçimci sanat kuramı
3. Yorumlama	Anlatımcı nitelikler (kaliteler)	Anlatımcı sanat kuramı
4. Yargı (karar)	Sanat eserinde bulunan bütün estetik özelliklerin düşünülmesiyle bunlara dayanılarak verilen kararlar	-----

2.5. İlköğretim II.Kademe 8.Sınıf Öğrencileri İçin Picasso'nun "Kıyıda Koşan Kadınlar" İsimli Eserinin Eleştirisi Örneği: (Resim : 1)

2.5.1. Betimleme Evresi:

Soru 1. Bu eser hangi sanat formudur? (Resim, heykel, seramik, vb.)

C. Bu eser bir resimdir.

Soru 2. Bu resimde ne anlatılıyor? Neler oluyor?

C. Deniz kıyısında kumsalda, el ele tutuşup koşan iki figür var.

Soru 3. Bu resimde hangi renkler kullanılmış?

C. Açık mavi, koyu mavi, koyu kahverengi, açık kahverengi, kıvılcımsı.

Soru 4. Resimde hangi renkler baskın olarak kullanılmıştır?

C. Mavi ve krem rengi.

Soru 5. Baskın olarak kullanılan renkler sıcak renkler mi, soğuk renkler mi?

C. En baskın olarak kullanılan mavi, soğuk renktir.

Soru 6. Bu resimde hangi tür çizgiler kullanılmıştır?

C. Eğri ve yatay çizgiler kullanılmıştır.

Soru 7.Kullanılan çizgiler eğri çizgi mi, düz çizgi mi, dikey ya da yatay çizgiler?

C.Eğri ve yatay çizgiler kullanılmış.

Soru 8.Baskın olarak kullanılan çizgiler hangi çizgilerdir?

C.Eğri çizgiler.

Soru 9.Bu resimde hangi biçimler kullanılmış? (Geometrik biçimler mi, organik biçimler mi?)

C.Organik biçimler.

Soru 10.Baskın olarak kullanılan biçim hangi tür biçimdir?

C.Organik biçim baskın olarak kullanılmıştır.

Soru 11.Resimde ne tür dokular kullanılmıştır?

C.Kumaş dokusu, düz doku, taramalar ve fırça darbeleriyle oluşturulan dokular kullanılmıştır.

Soru 12.Resimde kullanılan mekân var mı?

C.Evet mekân var.

Soru 13.Varsa nasıl bir mekân vardır?

C.Ön tarafta kumsal var. Geride deniz var.

2.5.2. Çözümleme Evresi:

Soru 1.Resimde kompozisyon nasıl düzenlenmiştir?

C.Ön tarafta kumsal var. Kumsalın üzerinde el ele tutuşmuş koşan iki kadın figürü var. Arkada deniz ve gökyüzü çizilerek kompozisyon oluşturulmuştur.

Soru 2.Renkler arasında bir denge var mı? Nasıl sağlanmıştır?

C.Evet renkler arasında bir denge kurulmuş. Bu denge de sıcak, soğuk ilişkiyle ve tonlamalarla sağlanmıştır.

Soru 3.En vurgulu olan renk hangisidir?

C.Mavi.

Soru 4.Renkler arasında bir ahenk (uyum) var mıdır?

C.Var.

Soru 5.Kullanılan renklerde derecelendirme var mıdır?

C.Çok fazla yok. Kadın figürlerin elbiselerinde ve gökyüzünde biraz var.

Soru 6.Kullanılan renkler resme hareket kazandırmış mıdır?

C.Evet kazandırmıştır.

Soru 7.Sanatçı biçimleri nasıl düzenlemiştir?

C.Biçimler kadın figürleridir ve yan yana bulunmaktadır.

Soru 8.Biçimler arasında bir ahenk var mıdır?

C.Evet var. Bu ahenkte yön ve hareketlerdeki farklılıklarla sağlanmıştır.

Soru 9.Figürler hareketli midir?

C.Hareketli.

Soru 10.Resimde mekân nasıl düzenlenmiştir? (üst üste mi yığılmış, düzmü?)

C.Geriye doğru derin.

Soru 11.Resimde sanatçı zıtlıkları kullanmış mıdır? (büyüklük, yön, renk, vb.)

C.Evet kullanmış, resimde renk ve yön zıtlıkları vardır.

Soru 12.Sanatçı bu resmi yapmak için hangi tekniği kullanmıştır?

C.Yağlıboya.

Soru 13.Sanatçı bu resmi yaparken hangi malzemeleri kullanmıştır?

C.Boya, kontraplak, fırça.

Soru 14.Resimde ritm var mıdır? Varsa nasıl bir ritm, monoton mudur?

C.Evet ritm vardır, ritmi monoton değildir.

Soru 15.Resmin bütününe baktığınızda vurgu nasıl sağlanmıştır?

C.Hareketle sağlanmıştır.

Soru 16.Resimde derecelendirme var mıdır?

C.Çok az vardır.

Soru 17.Eserde oran, orantı var mıdır?

C.Var ama, aynı zamanda deformeler de vardır.

2.5.3. Yorumlama Evresi:

Soru 1.Bu resim size ne anlatıyor?

C.Kaçışla gelen özgürlüğü anlatıyor.

Soru 2.Resimde kullanılan renkler sizde hangi duyguları uyandırıyor?

C.Yaz mevsiminin sıcaklığını hissettiriyor.

Soru 3.Bu eser size hangi tadı veriyor?

C.Limonata tadı veriyor.

Soru 4.Bu eser size hangi kokuyu çağrıştırıyor?

C.Denizin yosun kokusunu çağrıştırıyor.

Soru 5.Bu eser size hangi sesi çağrıştırıyor?

C.Rüzgârın sesini.

Soru 6.Eserde simge kullanılmış mıdır?

C.Kullanılmıştır, mavi özgürlüğü simgeliyor.

Soru 7.Sizce sanatçı bu resmi neden yapmıştır?

C.Duygu ve düşüncelerini somutlaştırmak ve ifade edebilmek için.

Soru 8.Sizce sanatçı neden figürleri deforme etmiştir?

C.Resimde vurguyu sağlamak için.

Soru 9.Resimdeki figürler hangi ülkede ve hangi zamanda yaşıyor olabilir?

C.Akdeniz ülkelerinden birinde küçük bir kasabada yaşıyor olabilirler. Çamızın yakınında bir zamanda yaşıyor olabilirler.

Soru 10.Siz olsaydınız bu resme ne ad verirdiniz?

C.Özgürlüğe koşuş.

2.5.4. Yargı Evresi:

Soru 1.Sizce bu eser neden güzel?

C.Bence bu resim çok şey anlattığı için güzel. Yani anlatımcı bir resim.

- Güzel, çünkü gerçeğe çok yakın, çok benzer çizilmiştir.
- Güzel, çünkü çok şey anlatıyor.
- Güzel, çünkü çok güzel şekiller vardır.
- Güzel, çünkü işe yarıyor.

Sonuç ve Öneriler

Sanat eğitiminde, çalışma alanları birbirini tamamlayan bir bütünün parçaları gibi düşünüldüğünde, sanatsal öğrenmede gerçekleşecektir. Bütün bunlardan uygulamalı alanın ihmal edilmemesi gerektiği sonucu da çıkarılmalıdır. Öğrenci ya da çocuk, sanatı öğrenmek için sanatçı gibi çalışmak ve bu süreci de yaşamak zorunda kalabilir. Öğrenme, öğrenen ile öğretmenin aralarındaki iletişimin sonucunda doğru olarak gerçekleşebilecektir. Her ne kadar öğrenci merkezli bir eğitim programından bahsedilse de, daha önce kazanılmış bulunan bilgi ve deneyimlere sahip bulunan öğretmenin yönlendirmeleri bilgi ve deneyimlerini öğrencilere aktarması bu süreci hızlandıracaktır.

Sanat eleştirisi, eleştirel düşünen bireyler yetiştirilmesi açısından her zaman ön planda düşünülmesi gereken bir disiplindir. Bu bireylerin de özellikleri şu aşamada ortaya çıkmakta olup, şunları kapsamaktadır:

1. Sanat eğitimi öğrencisi, bir sorun veya bir iddiayı açık bir biçimde ifade ederek, ortaya koyabilmektedir.
2. Aynı şekilde diğer bireylerinde aynı davranışı göstermesini bekler.
3. Temel düşünme işlemleri açısından sanatın temel kavramlarını kullanır.

4. Öğrenci, düşünmeden hareket etmeme eğilimi göstererek, cevap vermeden önce düşünür ve duraklar. Eyleme geçmeden önce seçenekleri tek tek gözden geçirerek, yönergeleri bütünüyle düşünür, ele alır.

5. Sanat eseri karşısındaki tavrı, bir plan dahilindedir.

6. Öğrenci sorunu çözdükten sonra, cevabın nasıl elde edildiğini gözden geçirir, bu hususta dönüt verme arzusu duyar.

7. Öğrenci sanat eğitimi derslerinde öğrendikleri arasında bir iletişim kurar, birinde öğrendiklerini, diğerlerine de uygular.

8. Cevaplarını kontrol etmek için, daha önce kullandığı kaynakları gözden geçirir.

Yine sanat eleştirisi disiplinde yapılacak düzenlemelerde şu ilkelere uyulması önemli olarak düşünülmektedir:

1. Öğrencilerin eleştirecekleri eserin seçiminde geniş bir zaman dilimi göz önünde bulundurulmalıdır. Öğrencilerin sık sık müzelere ve galerilere gitmeleri hususunda gerekenler yapılmalıdır.

2. Öğrencilerin gerçek sanat eserleriyle kuracakları doğrudan ilişkiler, ikinci elden görecekları ürünlerden çok daha yararlı olabileceği bilinmelidir. Bunun sayesinde öğrenciler eser hakkında varsa, ön yargılarından kurtulurlar.

3. Öğrencilerin sanat eseriyle kuracakları doğrudan ilişki, onların daha niteliksel düşüncelerini sağlayacaktır.

4. Sanat eleştirisi kapsamında seçilecek olan eserler, öncelikli olarak öğrencilerin bilgi ve birimleriyle örtüşmeli, programda belirlenen amaçlara olan uygunluğu da gözden geçirilmelidir.

5. Sanat eleştirisi uygulamalarında, öğrencinin kendi eleştirel dilini kullanmasına özen gösterilmeli, öğrenci yanlış ve ön yargılı yönlendirmelerden uzak tutulmalı, sanat eğitimcisi, daha önce seçilen eserlerle ilgili olarak yapılmış bulunan eleştirel yazılı materyallerin seçiminde gerekli özeni ve titizliği göstermelidir.

Ortaya konan bir başka sonuç ise; sanat eğitiminde öğretim alanları kapsamında, her öğrencinin bu öğretim alanlarının (estetik, sanat eleştirisi, sanat tarihi ve uygulamalı çalışmalar) her boyutuna katılmaları sağlanmalı, her öğrenci kendi kapasiteleri ve öğrenme becerileri doğrultusunda hazırlanan programlarda belirlenen amaçlara uygun yönlendirilmelidir.

Gerek sanatsal çalışmaların gerekse öğrencilerin kendi ürettikleri ürünler üzerinde birçok tartışmalara isteyerek katılmaları gözlenebilir. Bu tartışmalar öncesinde sanat eğitimcisinin, öğretmenin öğrencilerin, bu husustaki alt yapılarının

güçlendirilmesinden söz edilebilir. Bu hazırlık aşamasında eserle ilgili bilgiler, eserin yapıldığı tarihsel süreç yerine zamanı ile ilgili bilgilerin öğrencilere aktarılması, bu tartışmalara renk katabilecektir. Yine eserlere yakın planla düşünülen sanat terimlerinin de önceden hazırlanması bu süreci olumlu yönde etkileyecektir.

Öğrencilerin açık uçlu tartışmaları ve öğrendikleri yeni kelimeleri kullanmaları teşvik edilerek onların olgunlaşmamış kararları azaltılabilir. Bu arada öğretmen öğrencilerin eser hakkında neler öğrendiklerini, onların verecekleri cevaplardan da ölçebilir. Öğrencilere incelenen eser hakkında sorulan soruların cevaplarını dikte ettirmemek gereklidir. Burada amaç öğrencilerin sorularını nasıl sorulacağı yöntemlerini öğrenmeleridir. Bu şekilde öğrencilerin ezberleme alışkanlığından kurtulmalarının bilincine varmaları sağlanabilir.

KAYNAKLAR

- BOYDAŞ, Nihat, Estetik ve Sanat Kuramları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Ders Notları, Ankara: 2002.
- CROMER, J.History, Theory and Practice of Art Criticism in Art Education, National Art Education Association Publ, Virginia, ABD: 1990.
- FELDMAN, E.B., Varieties of Visual Experience, (Çev:Boşdaş), New York: Third Edition, 1987.
- GÖKAY, Melek, Birleştirilmiş Sanat Eğitimi Yöntemine Göre İlköğretim II.Basamağında Sanat Eleştirisinin Uygulanması ve Sonuçları, Yayınlanmamış Doktora Tezi, GÜSBE, Konya: 1998.
- HURWITZ, A., ve DAY, M., Children and Their Art Methods for the Elementary School, ABD: Harcourt Brace Javanovich Publishers, 1991.
- KAGAN, M.,Estetik ve Sanat Dersleri, Çev:Aziz Çalışlar, İmge Kitabevi, Ankara: 1993.
- KATZ, E.L., LANKFORD, E.L., ve PLANK, J.D., Themes and Foundations of Art, ABD: West Publishing Company, 1995.
- KIRIŞOĞLU, O., ve STROKROCKI, M., Ortaöğretim Sanat Öğretimi, YÖK-Dünya Bankası Milli Eğitimi Geliştirme Projesi, Hizmet Öncesi Öğretmen Eğitimi, Ankara: 1997.
- _____, Olcay Tekin, Sanatta Eğitim, Pegem A Yayıncılık, Ankara: 2002.
- LİNDERMAN, M.G., Art "In The Elementary Scholl", ABD: The McGraw-Hill Companies, 1997.
- MITTLER, Gene A., Art in Focus, ABD: Macmilian/McGraw-Hill Company, 1986.
- SMITH, R.A., (ed.) Discipline Based Art Education: Origins, Meaning and Development, University of Illinois Press, Urbana, Chicago, ABD, 1989.
- _____, "Teaching Aesthetic Criticism in the Schools", J. Of Aesthetic Education, V7, N1, 1973.

Resim 1 : Pablo Picasso (Kıyıda Koşan Kadınlar)